

EUROOPA KOLLEDŽI LOENGUD

VIHIK NR. 14

Janno Reiljan ja Liina Kulu

**SIIRDERIIKIDE PENSIONISÜSTEEMIDE
REFORMI MAJANDUSLIKUD ASPEKTID
EUROOPA LIIDUGA ÜHINEMISE EEL**

TARTU 2002

Vastutav toimetaja
Liina Kulu

Keeletoimetaja
Eve Kask

Kaane kujundanud
Aita Linnas

Käesoleva brošüüri ilmumist toetab Euroopa Liit.
Brošüüris avaldatud seisukohad ja arvamused ei pruugi ühtida
Euroopa Liidu ametlike seisukohtadega ning
Euroopa Liit esitatud seisukohtade eest ei vastuta.

© TÜ Euroopa Kolledž, 2002
ISBN 9985-78-674-2
Tartu Ülikooli Kirjastus
Tiigi 78, Tartu 50410

SAATEKS

Eesti Euroopa Liiduga ühinemine on Eesti ja teiste kandidaatriikide jaoks ühtlasi nii paljutootav võimalus kui ka tõsine väljakutse. Et eesootavate muutustega edukalt toime tulla, peaksime katsuma enda jaoks selgeks mõelda, mida Euroopa integratsioon meile tähendab ja mida see endaga kaasa toob. Nüüd, kus Eesti ja Euroopa Liidu vahelised ühinemisläbirääkimised on jõudnud lõppjärku, on arutelu liitumise mõjude ja tagajärgede üle ulatuslikum kui kunagi varem. Samas tuleb tunnistada, et sageli kaasatakse eurointegratsiooni teemalisse väitlusesse üksnes poliitikuid ja mõnikord ka teadlasi. Kuna lõpliku otsuse Euroopa Liiduga ühinemise osas langetab siiski eesti rahvas, ei tohiks diskussioon Euroopa Liiduga ühinemise üle jääda vaid eliidi pärusmaaks.

Tartu Ülikooli Euroopa Kolledži brošüüride sari „Euroopa Kolledži loengud“ üritab laiendada eurodebati kandepinda Eesti ühiskonnas. Seni ilmunud kolmteist vihikut sisaldavad peamiselt akadeemilise ringkonna argumenteeritud hinnanguid Euroopa Liiduga liitumise küsimuses. Rangelt akadeemiline käsitluslaad ei ole aga käesoleva sarja eesmärgiks. Sarjas on ilmunud ka Jaan Kaplinski esseistlik mõtisklus Euroopasse integreerumisest, samuti on oma arvamust avaldanud ühinemisläbirääkimiste juht Alar Streiman. Vihikutesarja eesmärgiks on suurendada avalikkuse informeeritust Euroopa Liidu laienemisega seotud valdkondades, tuginedes eelkõige sellistele märksõnadele nagu argumenteeritus ja aktuaalsus.

Käesolev brošüüride sari kasvas välja 1998. aastal alguse saanud eurokoolituse projektist, mille korraldasid Avatud Hariduse Liit, Tartu Ülikooli Euroopa Kolledž ja Riigikantselei Euroopa Liidu Infosekretariaat. Käesoleva vihiku väljaandmist on toetanud Euroopa Liit, Balti ülikoolide juures tegutsev EuroFaculty programm ning Tartu Ülikooli Euroopa Kolledž. Sarjas on praeguseks ilmunud juba kolmteist brošüüri, mis peaksid andma lugejale senisest täpsema ettekujutuse Euroopa Liidu poliitikatest ja tegevusest eelkõige Eesti vaatevinklist lähtudes. Varemilmunud artiklitega on võimalik tutvuda TÜ Euroopa Kolledži koduleheküljel (<http://ec.ut.ee>). Ilmumisejärge ootavad vihikud, mis käsitlevad Euroopa Liidu ühtse põllumajanduspoliitika rakendamisega seotud probleeme Kesk- ja Ida-Euroopas ning Euroopa poliitilise koostöö arengusuundi.

Head lugemist soovides,

Piret Ehin, TÜ Euroopa Kolledži asedirektor

SISSEJUHATUS

Euroopa Liiduga ühinemine pakub Kesk- ja Ida-Euroopa üleminekuriikidele vaieldamatult soodsat võimalust võita nii rahvusvaheliste kaubandustingimuste paranemisest, konkurentsi intensiivistumisest, mastaabisäästu avaldumisest, välisinvesteeringute suurenemisest kui ka muudest, eeskätt majandusliku taustaga efektidest. Majanduses toimuvate muutustega võrdselt arvestab inimene ühinemise või mitteühinemise kasuks otsustades aga ka sellega, kuidas mõjutab see konkreetselt teda ja tema sotsiaalset seisundit: kuidas muutuvad palgad, hinnad, pensionid, toetused, abirahad jms. Just selles valdkonnas avalduvad tendentsid võivad eelnimetatud positiivseid majanduslikke võite vähendada ning põhjustada mitmeid probleeme. Olukord on ebaselge, sest kõrgetasemeliste majanduslike uurimuste kõrval puuduvad Eestis põhjalikud analüüsid võimalikest asetleidvatest muutustest ühiskonnakihtide ja -gruppide sotsiaalses seisundis, sotsiaalse kaitse süsteemis ja sellele tehtavates kulutustes.

Eeltoodust tulenevalt on käesoleva brošüüri eesmärgiks analüüsida muutusi siirderiikide pensionisüsteemides üleminekuprotsessi vältel ning hinnata praegu rakendatavate pensionisüsteemide majanduslikke aspekte ja tulevikuperspektiive. Brošüüri tulemuseks on soovitusel, kuidas peaksid siirderiigid Euroopa Liiduga ühinemist silmas pidades oma pensionisüsteemi kujundama, selleks et need oleksid efektiivsed ning tagaks pensionäridele inimväärse elu. Brošüüri mahu piiratuse tõttu keskendutakse siinkohal pensionipoliitikale, pensioniskeemile ja pensionisüsteemist tulenevatele kulutustele. Uurimisobjektiks on eelkõige vanaduspensionid, mis moodustavad peamise osa pensionikulutustest – Euroopa Liidus 1998. aastal näiteks keskmiselt 75% kogu pensionikulutustest (Social protection: expenditure... 2001), Eestis koguni 81% kogu pensionikulutustest (autorite arvutused allika Rahandusministeerium... põhjal). Konkreetsema vaatluse alt jäävad välja toitjakaotus- ja invaliidsuspensionid. Kuna uurimuse maht on piiratud, siis hinnatakse eelkõige pensionisüsteemide kulukust ja pensionisüsteemides ilmnenuid probleeme üksnes Eesti pensionisüsteemi näide varal.

Uurimiseesmärgi saavutamiseks tegeldakse järgmiste uurimisülesannetega:

- analüüsitakse sotsiaalpoliitika kui ümberjaotava poliitika tähtsust ühiskonnas ning määratletakse eelkõige majanduslikest aspektidest lähtudes pensionisüsteemi eesmärgid ja selle tähtsus ühiskonnale;
- analüüsitakse võimalusi, kuidas hinnata kulutusi, mis kaasnevad pensionisüsteemide rakendamisega ühiskonnale;
- analüüsitakse võimalusi, kuidas siirderiikides kujundati pensionisüsteeme ümber üleminekuperioodi vältel ning võrreldakse neis riikides kehtivaid pensioniskeeme ning pensionisüsteemide kulukust ühiskonnale;

- võrreldakse kehtivaid pensioniskeeme ning pensionisüsteemide kulukust üleminekumaades ja Euroopa Liidu liikmesriikides;
- hinnatakse eelneva põhjal siirderiikide pensionipoliitikat ja pensioniskeeme, analüüsitakse tulevikusuunitlusi ning antakse võimalikke soovitusi pensionisüsteemi muutmiseks.

SOTSIAALPOLIITIKA KUI ÜMBERJAOTAVA POLIITIKA ROLL ÜHISKONNAS

Sotsiaalse kaitse kontseptsioon ja selle muutumine

Majandusteadlaste diskussioon riigi sekkumise vajalikkusest ja ulatusest ühiskonnaellu ei ole kunagi piirdunud üksnes aruteludega majandusprotsesside suunamisest. Turg ei pruugi tagada ühiskonna seisukohalt efektiivset ning samal ajal õiglast jaotust ühiskonna sotsiaalses arengus. Selle valdkonna reguleerimisele ongi suunatud sotsiaalpoliitika, mille kujundamisel tuleb arvestada erinevaid aspekte sotsioloogiast, psühholoogiast, majandusest, politoloogiast, käitumisteadustest, ajaloost, filosoofiast ja õigusteadusest. Seejuures on riigi majanduslik olukord ning sotsiaalne areng omavahel otseselt seotud – riigi majanduslik arengutase määrab sotsiaalpoliitika käsutuses olevate vahendite hulga; riigid, kes omavad ulatuslikumaid sotsiaalse kaitse süsteeme, on reeglina rikkamad vms. Samuti avaldavad riikide sotsiaalsele seisundile mõju nii integratsioon Euroopa Liiduga kui ka majanduse üldine globaliseerumistrend, mis tõstatavad vajaduse harmoneerida rahvusriikide sotsiaalsüsteeme ning põhjustavad pingeid näiteks töö- ja eluasemeturul.

Sotsiaalpoliitika keskmes on sotsiaalse kaitse (*social protection*) mõiste. Traditsioonilise käsitluse kohaselt tähendab see maksudest saadavate tulude ümberjaotamist riiklike toetustena eelarvesüsteemi kaudu nn. standardsete riskide (vanadus, invaliidsus, toitjakaotus, haigus, emadus, töötus, töövigastus) leevendamiseks ning kriitilise piirini jõudnud vaeste abistamiseks (Social Protection... 1998, lk. 9–10). Sellele lähenemisele tuginedes seostatakse sotsiaalse kaitse süsteeme reageerivate riiklike meetmetega – sekkumine tööturule, riiklikud sotsiaalkindlustusvõrgustikud (Holzmann, Jorgensen 2000). Seega võib traditsioonilist lähenemist heaoluökonomika seisukohalt võrrelda teatud aspektides pigem keynesianistliku lähenemisviisiga (kus riigi sekkumine majandusellu on majanduse stabiilsuse huvides vajalik) kui monetaristliku kontseptsiooniga (mis tugineb majanduse isestabiliseerumise ideele). Sotsiaal- ja majanduspoliitika vaheliste seoste kontekstis tähendab keynesianistlik lähenemisviis seega seda, et avaliku sektori kulutusi (ka sotsiaalse kaitse kulutuste) reguleerides võib suunata majandusprotsesse – ergutada langusfaasis majandust või aeglustada liiga kiiret kasvu. Sotsiaalpoliitika võib toetada majanduskasvu, taastootes n.-ö. inimreservi ning olles turvaliseks aluseks majandusarengule, või hoopis pidurdada majanduslikku arengut, suunates vahendeid majandustegevusest välja. Arvestades pensionisüsteemide finantseerimise allikaid, kajastuvad siin mõjud majandusele eelkõige tööjõukuludes ning -hõives.

Samas võib traditsioonilist lähenemist pidada mõneti piiratuks, kuivõrd see rõhutab liigselt riigi rolli sotsiaalse kaitse osutamisel ning arvestab sotsiaalsüsteemide majanduslike aspektide hindamisel üksnes sotsiaalsele kaitsele tehtavate kulutuste suurust, mitte aga selle potentsiaalseid positiivseid efekte majanduslike arengule. Seetõttu on viimastel aastatel pandud alus sotsiaalse kaitse komplekssele käsitlusele ehk sotsiaalse riski juhtimise (*Social Risk Management*) kontseptsioonile (vt. *Balancing Protection...* 2000), mis põhineb kolmel põhiideel. Esiteks, tööturu paindlikkust edendavad poliitikameetmed vähendavad indiviidide riske, suurendades töoviljakust ning tagades tööjõu efektiivse paigutuse. Samuti kindlustavad aktiivse tööturupoliitika meetmed (näiteks ümberõpe) selle, et tööjõu pakkumine kujuneks selliselt, et see vastaks nõudlusele tööturul. Teiseks, pensioni- ja sotsiaalkindlustussüsteemid vähendavad indiviidide riski, jaotades tarbimist ühtlasemalt nende eluea piires. Kolmandaks, sotsiaalabi võimaldab toime tulla (inglise keeles *cope*) sissetulekušokkidega. Nimetatud kolm põhiideed kajastuvad küll ka traditsioonilises käsitluses, kuid leiavad sotsiaalse riski juhtimise lähenemisviisis kajastamist strateegiatena (nn. riske ennetav – *prevention*, riske leevendav – *mitigation* ja riskiga edukalt toimetulev – *coping* strateegia). Kontseptsioonis määratletakse samuti võimalused, kuidas sotsiaalset riski juhtida (mitteformaalne, turul põhinev või riiklik) ning osapooled (indiviidid, majapidamised, kogukonnad, mittetulundusühingud, erinevad valitsustasandid ning rahvusvahelised organisatsioonid) (vt. *Balancing Protection...* 2000). Seega on tegemist enama kui pelgalt riigi sekkumisega sissetulekute ümberjaotusesse. See kontseptsioon kombineerib valitsuse sekkumise erasektori ressursside kasutamisega, lähtub kulutuste tegemisel “kindlatest” eesmärkidest ja strateegiatest, kaasab sotsiaalsesse dialoogi mitmeid osapooli jms.

Vanaduspensionid kui sotsiaalse kaitse süsteemi keskne komponent

Eluea ja elatustaseme tõusu ning vähenenud sündimuse tõttu on kaasajal maailmas üldise tendentsina oluliselt suurenenud vanemate inimeste osakaal kogurahvastikus. Selle ning samuti rahaliste ressursside nappuse tagajärjel on aga tõusnud tähelepanu keskpunkti sotsiaalse kaitse süsteemi ühes komponendis – pensionisüsteemis – sisalduvad probleemid ning vastuolud.

Riiklikult või erasektori poolt finantseeritud pensioniskeemide kaudu kindlustatakse vanematele inimestele ning puudega või toitja kaotanud inimestele sissetulekud ka pärast nende lahkumist tööturult. Seega jagatakse pensionisüsteemi kaudu indiviidi tarbimist ühtlasemalt kogu tema elueale ning välditakse vaesust vanas eas. Seejuures eristub pensionisüsteem üheselt sotsiaalabist. Kui pensionimaksud sõltuvad kas indiviidi varasemast panusest tööturul (nn. defineeritud tulude skeem – *defined benefit scheme*) või indiviidi panusest pensionifondi (nn. defineeritud panuste skeem – *defined contribution scheme*), siis sotsiaalabi saa-

miseks piisab teatud tingimuse ilmnemisest ning indiviidi varasem panus süsteemi pole oluline (nt. lastetoetus, töötubiraha vms.).

Pensionisüsteem peab täitma kolme peamist eesmärki (World Bank...):

- Ümberjaotus kindlustatud elanikkonnagrupidelt vähekindlustatud gruppidele, et vältida vaesust.
- Säästmisvahend ehk indiviidi säästude jagamine kogu tema elueale, et tagada rahalised vahendid ka siis, kui enam tööd ei tehta.
- Kindlustus ehk indiviidi võimalus vastavalt oma individuaalsetele eelistustele saada sotsiaalseid tagatiseid situatsioonis, kus ta ei ole võimeline töötama.

Lähtudes eeskätt süsteemi finantseerimisest, eristatakse traditsiooniliselt kahte tüüpi pensioniskeeme. Esimese, nn. PAYG (*pay-as-you-go*) pensioniskeemi puhul finantseeritakse töövõtja ja/või tööandja poolt makstavatest maksulaekumistest ostujõu ümberjaotust pensionäridele (Eatwell 1999). Inimesed, kes mingil ajamomendil töötavad, katavad pensionäridele samal ajamomendil tehtavad väljamaksud. Seeläbi kannab PAYG skeem endas põlvkondadevahelist ümberjaotusfunktsiooni, kuid ei täida ühe põlvkonna raames ei säästmiseesmärki (ei jaota indiviidi tarbimist kogu tema elueale) ega paku ka kindlustusvõimalust (ei paku garantiid, et indiviidile on tagatud rahalised vahendid ka siis, kui ta pole võimeline töötama). Oma olemuselt on PAYG süsteem defineeritud tulude skeem, kus pensioni suurus sõltub indiviidi varasemast panusest süsteemi – reeglina tööstaažist ja varasemast palgatasemest. Indiviidile tulevikus makstava pensioni suurus ei sõltu sellise skeemi puhul aga vahetult sellest, kui palju on ta maksnud PAYG süsteemi.

Majanduslikus mõttes võib PAYG pensioniskeemi rakendamine põhjustada moonutusi eelkõige tööjõu nõudmises ja pakkumises. Sisuliselt muudab kohustus pensionisüsteeme finantseerida kapitali ja tööjõu tegurikulude suhet. Samuti on empiirilise analüüsi tulemusena jõutud järeldusele, et lühiajaliselt kannab sotsiaalmaksu koormuse tööandja ning väheneb nõudlus tööjõu järele, pikaajalises perspektiivis aga kannab sotsiaalmaksu koormuse sisuliselt töövõtja, sest palgad alanevad ning muutused hõives on väheolulised (Heinrich 1997). Samas ei pruugi see tähendada, et sotsiaalmaksu alandamine suurendab hõivet ning vastupidi. Tšiili pensionisüsteemi reformi näitel (vt. Uthoff 1999) võib väita, et sotsiaalmaksu alandamise tasakaalustas palkade kasv ning muutusi hõives ei järgnenud.

Kuivõrd PAYG pensioniskeemi puhul indiviidide käest kogutud maksutulused ei investeerita, vaid kasutatakse jooksva perioodil pensionite maksmiseks, siis vähendab selline süsteem üldise arvamuse kohaselt säästmist. Jällegi Tšiili kogemusele tuginedes võib väita, et osaline loobumine PAYG süsteemist suurendas kogusäästmist, kuid hinnatakse, et see oli pigem rakendatud eelarvepoliitika kui pensionisüsteemi reformi tulemus (vt. *ibid*). Seega võib hoopis väita, et juhul, kui kogusäästmise suurendamine on riigi jaoks eesmärgiks omaette, võib PAYG süsteemist loobumine selle eesmärgi saavutamist toetada, küll aga mitte otseselt selleni viia.

Samuti on probleemne PAYG süsteemi ja majandusliku konkurentsivõime vaheline seos. Siinkohal on huvitav märkida seost tööandja poolt makstava sotsiaalmaksu ja konkurentsivõime vahel – riigid, kus tööandja poolt makstava sotsiaalmaksu määr on suhteliselt kõrge, on vähem konkurentsivõimelised (vt. Thompson 1999). See tähendab, et madalama arengutasemega riikides on jõud teistest tootmisteguritest suhteliselt kõrgemalt maksustatud.

Teise, nn. *fully-funded* pensioniskeemi puhul kogutakse indiviidi käest kas kohustuslikus korras või vabatahtlikult sissemaksed ning investeeritakse need, et maksta pensione tulevikus (Eatwell 1999). Tegemist on defineeritud panuste skeemiga, kus pensioni suurus sõltub indiviidi poolt pensionifondi tehtud panustest ning investeeringutelt saadud tuludest. Eeskätt demograafilise situatsiooni muutustele (rahvastiku vananemine) reageerimise, süsteemi kulukuse ning pensionisüsteemi kaudu tehtavate pensionimaksete suuruse põhjal hinnatakse *fully-funded* süsteemi PAYG pensioniskeemiga võrreldes paremaks. Siiski ei ole hinnang ühene. Majanduslikest eelistest ja puudustest lähtudes ei pruugi *fully-funded* süsteem samuti tagada säästmise suurenemist (eelnev Tšiili näide). Kui säästetud vahendeid ei akumuldeerita efektiivselt (näiteks ei kasutata investeerimistegevuseks), ei ole ka majanduskasv garanteeritud.

Vähetähtis pole ka fakt, et *fully-funded* pensioniskeemiga kaasneb otseselt majanduslik risk – kuna riiklikud garantiid puuduvad, ei suuda erapensionifondid inflatsiooni- ja finantsriski tõttu kindlustada, et pensionimakse investeerimisel oleks saadav investeeringutulu suur ning tulevikus makstav pension garanteeriks seega normaalse elatustaseme. Siinkohal sobib taas tuua ilmekaks näiteks Tšiili pensionisüsteemi reform, kus kuni 1991. aastal asetleidnud kapitalituru kriisini ületasid *funded* skeemi kaudu tehtavad pensionite väljamaksed PAYG süsteemi makseid, kuid alates 1992. aastast on olukord vastupidine (vt. Uthoff 1999). Samuti tagab PAYG süsteem suurema tulu situatsioonis, kus elanikkond kasvab kiiresti ning sissetulekud *per capita* suurenevad järsult võrreldes intressimäärade kasvuga (van der Heijden *et al.* 1994).

PAYG pensioniskeemile ja *fully-funded* pensionisüsteemile iseloomulike joonte võrdlus on esitatud tabelis 1.

Samas tuleb käsitleda diskussiooni ühiskonna seisukohalt optimaalseima pensionisüsteemi üle siiski kui valikut PAYG ja *fully-funded* süsteemi vahel, mitte aga kui valikut riiklike ja erasektori panuste vahel. *Fully-funded* süsteemi võib finantseerida kas riiklik või ka erasektor või võib see toimuda ka mõlemat kombineerides. Näiteks eksisteerib avaliku sektori poolt finantseeritud süsteem (*public funded system*) Singapuris ning Rootsis ja Ameerika Ühendriikides on kasutusel sellised PAYG skeemid, mille reservvahendid on suures ulatuses akumuldeeritud. Viimasel ajal on aga pensionisüsteemide ülesehituses domineerivaks suunaks *fully-funded* komponendil põhinevad pensioniskeemid, mida finantseerib vabatahtlikkuse alusel erasektor.

Tabel 1

Pensioniskeemide klassikaline jaotus

Kriteerium	PAYG pensioniskeem	Fully-funded pensioniskeem
Iseloom	Ümberjaotav (solidaarsuspõhimõte)	Sissemaksele vastav (kindlustus)
Indiviidi sissetulek pensionile jäädes	<ul style="list-style-type: none"> • Garanteeritud miinimumpension • Sissetulekute tase määratakse ära riiklikul tasandil • Sissetulekute tase sõltub demograafilistest ja poliitilistest teguritest 	<ul style="list-style-type: none"> • Miinimumpensionit ei garanteerita • Sissetulekute tase sõltub investeringu tulususest
Risk	Poliitiline ja demograafiline risk	Majanduslik investeerimisrisk
Töövõtja panus	<ul style="list-style-type: none"> • Panused on kohustuslikud • Panuste suurus sõltub palgatasemest ja riiklikul tasandil langetatud otsustest 	<ul style="list-style-type: none"> • Panused on vabatahtlikud või kohustuslikud • Panuste suurus sõltub töövõtja eelistustest ning turutingimustest
Tööandja panus	Kohustuslik sotsiaalmaks	Tööandjad võivad teha üle kandeid pensionifondi, saades seejuures soodustusi
Hinnangulised majanduslikud eelised	<ul style="list-style-type: none"> • Lihtsus ja transpertsus • Madalad administreerimiskulud • Progressiivne ümberjaotus • Ulatuslik • Madal risk – riski tüüp: poliitiline 	<ul style="list-style-type: none"> • Suurendab säästmist ja edendab seeläbi majanduskasvu • Indiviid on sõltumatu ja vabavalima, kuhu oma vahendid suunata • Edendab finantsturgude arengut • Pensionimaksed kohanduvad automaatselt vastavalt olemasolevatele vahenditele
Hinnangulised majanduslikud puudused	<ul style="list-style-type: none"> • Suur koormus eelarvele • Probleemne rahvastiku vananemise tingimustes • Kaasaja majandus situatsioonis tagab vanaduses väiksema sissetuleku võrreldes <i>fully-funded</i> süsteemiga • Liigne tähtsus teatud pensioniliikidel 	<ul style="list-style-type: none"> • Regressiivne ümberjaotus • Kõrged administreerimiskulud • Puudub garantii tulevikus saadava sissetuleku osas • Piiratud ulatusega • Kõrge risk – riski tüüp: majanduslik • Vajadus nn. sotsiaalse kaitse võrgustikuks (<i>safety net</i>)

Allikad: koostatud autorite poolt allikate Eatwell 1999, lk. 61, Heinrich 1997, lk. 65 ja Augusztinovics 1999 alusel.

Pidades silmas eelnevalt toodud pensionisüsteemi kolme peamist eesmärki, tuleb kõigi kolme funktsiooni täitmine kõne alla üksnes nn. mitmesambalise pensionisüsteemi puhul. Esimene samm kujutab endast vähendatud mahus PAYG süsteemi. Kuivõrd selle raames garanteeritakse miinimumpension, siis võimaldab see vältida vaesust. Teise, erasektoril põhineva komponendiga samba puhul kogutakse indiviidi käest kohustuslikus korras sissemaksed ning investeeritakse. Seega kannab see endas säästmisfunktsiooni ja jagab indiviidi sissetulekud ümber kogu tema elueale. Kolmas, vabatahtlikkusel põhinev erasektori panus annab aga indiviidile õiguse oma eelistusi väljendada ning vabalt valida, kuidas oma tulud oma elueale jaotada ning mitte elada vaesuses ka siis, kui teda tabab negatiivne sissetulekušokk. Seejuures peavad aga kohustuslikud pensionimaksud olema piisavalt madalad, et erasektoril jätkuks rahalisi vahendeid, mida kolmandasse sambasse paigutada.

Siiski tuleb ka sellise mitmesambalise pensionisüsteemi puhul arvestada kõikide nii PAYG süsteemis kui ka *fully-funded* süsteemis peituvate majanduslike puudustega. Samuti rõhutavad mitmed autorid (vt. Feldstein 1997, Heinrich 1997, McMorrow *et al.* 2002) seda, et PAYG skeemilt *fully-funded* süsteemile üleminekul on oluliseks küsimuseks, kui suur koormus langeb nn. „üleminekupeerioidi” generatsioonile, kes peab finantseerima nii rakendatavat PAYG süsteemi kui ka leidma vahendeid, et koguda endale *fully-funded* süsteemi raames vahendeid tulevikuks. Majanduslikust seisukohast on optimaalne ainult selline pensionisüsteem, mis tagab pensionäridele normaalse elatustaseme, ohustamata samal ajal riigi majanduslikku arengut ja konkurentsivõimelisust rahvusvahelisel tasandil.

Pensionisüsteemi majanduslikud efektid ühiskonnale

Diskussioonis pensionisüsteemi majanduslikust kulukusest ühiskonnale on kesksel kohal rahvastiku vananemise probleem. Maailmas tervikuna avalduv tendents on aluseks nn pensionisüsteemide kriisi hüpoteesile. Hüpoteesi kohaselt ilmnevad pensionäride arvukuse tõusust kogurahvastiku suhtes tulenevalt mõlema eelnevalt käsitletud klassikalise pensionisüsteemi puhul järgmised arengud (McMorrow *et al.* 2002):

- Ilmneb vajadus tasakaalustada tööealise elanikkonna vähenemisest ja sõltuvuse määra (pensionäride suhe kogurahvastikku) suurenemisest põhjustatud efekte sotsiaalse kaitse süsteemidele, kombineerides omavahel aktiivse tööpoliitika meetmeid ja pensionisüsteemi reformi, kahjustamata ühegi generatsiooni olukorda.
- „Varjatult” (ilma, et tööandja maksaks sotsiaalmaksu) rakendust leidnud tööjõu mõju majanduskasvule ning seeläbi ka mõlema vaadeldud skeemi raames pensionäridele ümberjagatavate vahendite suurusele.
- Surve poliitikutele, et leevendada rahvastiku vananemisest tulenevat liiga suurt koormust eelarvetele.

- Vajadus, et inividid vaataks üle oma põhimõttelise valiku selles osas, kui palju tunde eelistab ta töötada ning millist elatustaset tahab ta säilitada pensionile jäädes.

On hinnatud, et makromajanduslikust seisukohast on tulemus ühiskonna jaoks tervikuna sama nii PAYG pensioniskeemi kui ka *fully-funded* pensionisüsteemi puhul. Mõlemad süsteemid kujutavad endast ühiskonnale märkimisväärset koormust (vt. Eatwell 1999). Selline lähenemine on seda üllatavam, et majanduslike eeliste ja puuduste põhjal (vt. tabel 1) hinnatakse traditsiooniliselt *fully-funded* süsteemi majandusele soodsamaks kui PAYG süsteemi.

Lähtudes Eatwellist (*ibid.*) kehtib nii PAYG kui ka *fully-funded* skeemi puhul järgmine seos:

$$n - w = r + y - p,$$

kus n – pensionäride osatähtsuse juurdekasv,
 w – tööjõu juurdekasv,
 y – töövõljalikuse kasv,
 p – reaalselt väljendatuna keskmise pensioni suurenemine,
 r – maksumäära ja säästmise määra kaalutud keskmine juurdekasv.

Kuna rahvastiku vananemise tingimustes on n suurem kui w , siis on esitatud seos tasakaalus ainult juhul, kui see kompenseeritakse kas säästmise- või maksumäära suurendamise, töövõljalikuse tõstmise või keskmise pensioni reaalse vähendamise kaudu. Esimest ja kolmandat võimalust (siiski äärmiselt ebapopulaarsetena) rõhutab ka Heinrich (vt. Heinrich 1997) oma uurimuses konkreetselt PAYG süsteemi finantseerimise probleemide kohta rahvastiku vananemise tingimustes. On ilmne, et tegemist on variantidega, mis suurendaksid ühiskonnale langevat majanduslikku koormust ja erinevate elanikkonnagruppide sissetulekuerinevusi, mitte ei tasandaks neid.

Ka käesoleva brošüüri autorite arvates on pensionisüsteemide kriis omane siiski pigem PAYG skeemile kui *fully-funded* süsteemile. Seos rahvastiku vananemise ja *fully-funded* süsteemi finantseerimise vahel vajab kindlasti edasist põhjalikumat analüüsimist. Üheks tõsiseks probleemiks on seejuures 20–30 aasta pikkuse üleminekuajaperioodi vältel mõlema süsteemi paralleelne rahastamine.

Kuivõrd hinnatakse, et PAYG süsteem on suurema ulatusega kui *fully-funded* skeem, saab pensionisüsteemide majanduslike kulude osas teha esmaseid järeldusi sellest, milline pensioniskeem vaadeldavas riigis domineerib. Seda, kas suurem koormus langeb tööandjale või töövõtjale, kajastab tööandjale ja töövõtjale pandud kohustuste võrdlus. Võrreldes eri pensioniskeeme omavahel, võib teha järeldusi ka selle kohta, kui suur osa sisemajanduse koguproduktist kulutatakse pensionidele. Esmasilgul on tegemist vahenditega, mis jäävad kasutamata tootmises, investeeringutes jms. Samas peab aga arvestama, et pensionä-

ride sissetulekud lähevad samuti normaalsesse majanduskäibesse nagu töötajate palgad ning ettevõtjate kasumidki.

Samas tuleb, hinnates pensionisüsteemi ülalpidamisest ühiskonnale tervikuna langeva majandusliku efekti suurust, arvestada ka muude näitajatega. Näiteks lähtub Thompson (vt. Thompson 1999) pensionisüsteemi majanduslike kulutuste hindamisel põhimõttest, et kasutades ressursse pensionäride sissetuleku tagamiseks, ei saa neid kasutada mingil muul eesmärgil (nt. investeerida, tarbida teiste elanikkonnagruppide poolt vms.). Ta jõuab oma uurimuses järeldusele, et pensionäride ülalpidamise majanduslik kulu sõltub ka pensionisüsteemi sõltuvuse määrast (pensionäride suhtest kogurahvastikku), elatustasemete suhtest (pensionäride elatustaseme ja kogurahvastiku elatustaseme suhtest) ning sise- maiseks kasutamiseks suunatud kaupade ja teenuste suhtest SKT-sse.

MUUTUSED KESK- JA IDA-EUROOPA RIIKIDE PENSIONISÜSTEEMIDES ÜLEMINEKUPROTSESSI VÄLTTEL

Pensionisüsteemid käsumajanduse tingimustes ja üleminekuperioodil

Käsumajanduse tingimustes lähtusid üleminekuriikide pensionisüsteemid üksnes PAYG põhimõttest. Seega eksisteeris üksnes nn. esimene samm ehk tulude ümberjaotus erinevate ühiskonnakihtide vahel. Ehkki PAYG põhimõte domineerib ka praegustes Euroopa Liidu liikmesriikide pensionisüsteemides, ei saanud ainult see printsiip siiski olla majandustingimuste muutumise tõttu Kesk- ja Ida-Euroopa riikide pensionisüsteemide finantseerimise aluseks siirdeprotsessi vältel. Käsumajanduselt turumajandusele üleminekuga vähenesid siirdemaades 1990-ndate aastate alguses nii tootmine (koguni 20–50% võrreldes 1989. aasta tasemega) kui ka hõive (näiteks Kesk-Euroopa Vabakaubandus- assotsiatsiooni riikides oli 1995. aastal tööpuuduse määr keskmiselt 12% (vt. Fultz, Ruck 2001), Eestis ajavahemikul 1993–1998 keskmiselt 10,7% (autorite arvutused allika Eamets 2000, lk. 16 põhjal). Nii eelnimetatu kui ka maksudest kõrvalehoidmise pärast vähenesid maksudest saadavad tulud. Seejuures oli kehtinud PAYG süsteem eelkõige madala pensioniea ja sellest tulenevalt pensionäride suure hulga tõttu väga kulukas. Suhteliselt suured olid ka pensionid – näiteks Poolas moodustas pension 1980-ndatel aastatel keskmisest palgast *ca* 60% (Balancing Protection... 2000).

Maailmapank tõstab siinkohal eriti kriitiliste momentidena esile just rahvastiku vananemise tendentsi ning enne siirdeprotsessi rakendatud PAYG pensionis- keemidega kaasnevat kõrget kulutuste taset. „... 1980-ndatel aastatel sissetu-

lekute vähenedes kujutasid Kesk- ja Ida-Euroopa riigid endast kõige kriitilisemat kombinatsiooni maksutulude sellisest laekumisest ja sissetulekute tasemest *per capita*, mis on omased keskmise sissetulekutasemega riigile, ning demograafilisest situatsioonist ja sotsiaalse kaitse kulutustest (%-na SKT-st), mis on iseloomulikud kõrge sissetulekutasemega riigile” (World Bank...). Fultz ja Ruck täpsustavad seda seisukohta, hinnates, et siirdeprotsessi alguses ei viinud PAYG süsteemi kriisini siiski mitte niivõrd demograafilised muutused, vaid siiski tööturul asetleidnud protsessid (vt. Fultz, Ruck 2001).

Seejuures oli pensionikulutuste suur osakaal SKP-s Kesk- ja Ida-Euroopa riikides põhjustatud erinevatest teguritest. Mõne Kesk- ja Ida-Euroopa riigi näitel võib Andrews'i ja Rashid'i uurimusele tuginedes välja tuua neli põhjust (vt. tabel 2).

Tabel 2

Siirdeprotsessi alguses rakendatud pensionisüsteemide kulukust põhjustanud tegurid mõnes Kesk- ja Ida-Euroopa riigis

	Rahvastiku vananemine	Ulatuslik pensionisüsteem	Suured pensionid	Kõrge elatustase
Bulgaaria	X	X		
Tšehhi Vabariik				X
Ungari	X	X		X
Poola		X	X	X
Slovakkia		X		

Allikas: Andrews, E. S., Rashid, M. *The Financing of Pension Systems in Central and Eastern Europe. An Overview of Major Trends and their Determinants 1990-1993. World Bank Technical Paper, 1996, No. 254.*

Sellistes tingimustes tundub riiklik PAYG süsteem tähendavat liiga suurt koormust eelarvele ning näib rahaliste vahendite piiratuse tõttu takistavat riikide majanduslikku arengut. Tegelikult väheneb siirdeprotsessi käigus solidaarsuspõhimõtte tähtsus inimeste väärtushinnangutes. Kõrgema sissetulekutasemega ühiskonna majanduslik ja poliitiline “eliit” otsib võimalusi solidaarsusprintsibiist loobumiseks.

Eelnimetatud põhjustel tõusis siirdemaades üleminekuperioodi alguses pensionisüsteemide esimese samba ümberkujundamise probleem – kuidas vähendada ümberjaotava funktsiooni tähtsust. Põhjendamaks vajadust vähendada solidaarsusel põhinevat ümberjaotusfunktsiooni, vastandatakse sotsiaalne ja majanduslik areng: kas tagada eakatele inimväärne sissetulek ja kahjustada majanduse konkurentsivõimet või suunata ressursid majanduse tugevdamiseks ning sundida säästmisvõimaluseta eakaid inimesi elama vaesuses. Näiliselt on sellises olukorras lahenduseks kaasata erasektorit ja juurutada nn. mitmesambaline

pensionisüsteem. Seejuures tuleb aga arvestada ühe siirdeprotsessis raskelt täidetava tingimusega – süsteem toimib ainult siis, kui seda toetavad tugev ning arenev majanduskeskkond, funktsioneeriv finantsturg ning haldussuutlikkus. Teine ja kolmas samm aitavad ainult keskmisest suurema sissetulekuga inimesi, vaesemate pension langeb.

Riiklike pensionisüsteemide reformimisel on olnud siirdemaade seas vaieldamatult kõige aktiivsemad Ungari, Poola ja Läti, kus praeguseks toimivad kõrvuti riikliku sotsiaalse kaitse süsteemiga erasektorile kohustuslikud (Ungaris ka vabatahtlikud) pensioniskeemid – teine samm rakendus vastavalt jaanuaris 1998, jaanuaris 1999 ja juulis 2001 (Janczewska 2000; Fultz, Ruck 2001). Ülevaate Kesk- ja Ida-Euroopa riikides rakendatavatest pensioniskeemidest annab tabel 3.

Tabel 3

**Pensionisüsteemide ümberkujundamine Kesk- ja Ida-Euroopa riikides
siirdeprotsessi vältel**

Riik	Esimese samba reform	Kohustuslik teine samm	Vabatahtlikud lepingud
Bulgaaria	Seadus jõustunud	Seadus jõustunud	Seadus jõustunud
Tšehhi	Seadus jõustunud	Seadus jõustunud	Seadus jõustunud
Eesti	Seadus jõustunud	Seadus jõustunud	Seadus jõustunud
Ungari	Seadus jõustunud	Seadus jõustunud	Seadus jõustunud
Läti	Seadus jõustunud	Seadus jõustunud	Seadus jõustunud
Leedu	Seadus jõustunud	Seadusloome ettevalmistamisel	Seadus jõustunud
Poola	Seadus jõustunud	Seadus jõustunud	Seadus jõustunud
Rumeenia	Seadus jõustunud	Põhimõtteline nõusolek	Seadusloome ettevalmistamisel
Slovakkia	Põhimõtteline nõusolek	Seadusloome ettevalmistamisel	Seadus jõustunud
Sloveenia	Seadus jõustunud	Tagasilükatud	Seadus jõustunud

Allikas: Fultz, E., Ruck, M. Pension reform in Central and Eastern Europe: Emerging issues and patterns. International Labour Review, 2001, Vol. 140, No. 1, lk. 29.

Eestis on pensionisüsteemi reformimiseks vastu võetud rida seadusi. Pensionifondide seaduse jõustumisega rakendus alates 1. augustist 1998. a pensionisüsteemi kolmas samm. Alates 1. jaanuarist 1999. a jõustus uus sotsiaalmaksuseadus. Kuni selle ajani oli pensioni sihtkapitali arvele laekuv 20%-line sotsiaalmaksu määr praktiliselt ainus pensionisüsteemi finantseerimisallikas. Alates 1. jaanuarist 1999. a lisandusid sellele täiendavad eraldised riigieelarve tuludest riikliku pensionikindlustuse maksetena lapsehoolduspuhkusel olijate, ajateenijate ja arvelolevate töötute eest. Täiendava tuluallikana lisandus ka füüsilisest isikust ettevõtjale pandud kohustus maksta sotsiaalmaksu. Alates 1. aprillist 2000. a jõustus uuendatud riikliku pensionikindlustuse seadus (nn.

esimene samm). Teine, kohustuslik samm hakkas funktsioneerima alates 1. juulist 2002.

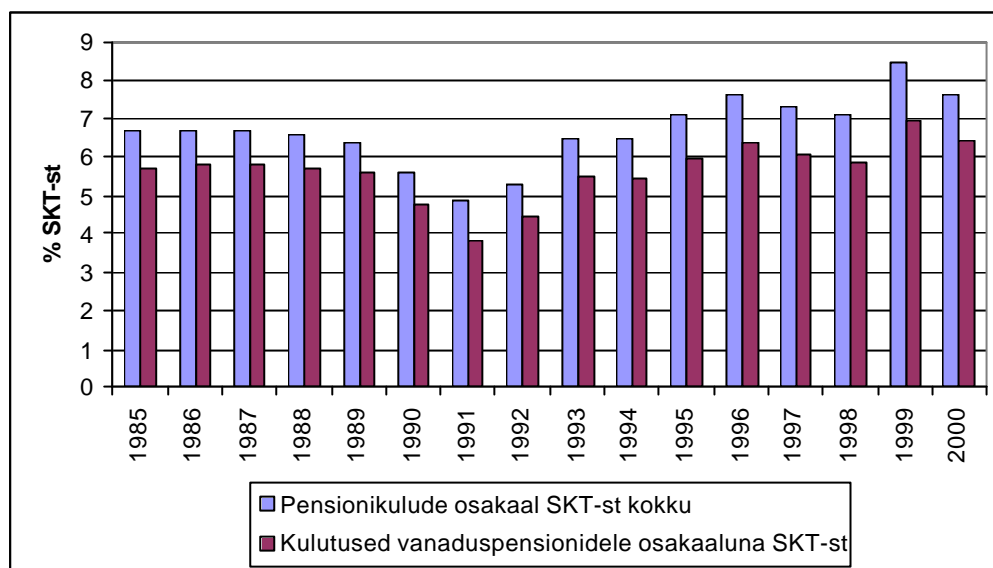
Siinkohal tuleb aga arvestada seda, et nii siirderiikides tervikuna kui ka Eestis omandavad pensionisüsteemi teine ja kolmas samm praktilise tähenduse alles ligikaudu 30 aasta pärast, kui nendest hakatakse tegema reaalseid väljamakseid. Erasektoril põhineva komponendi osa oli näiteks 1999. aasta andmetel väga väike – näiteks Ungaris vaid 1,2% kogukulutustest pensionitele (International Paterns... 2000). Eestis tegutses 1. juuni 2002 seisuga 15 pensionifondi, nendest 6 olid võlakirjafondid, 3 olid 25% aktsiafondid ning 6 olid 50% aktsiafondid (Pensionikeskus... 2002). Vahetult pärast *funded* süsteemi sisseviimist loodi suhteliselt palju pensionifonde ka teistes siirderiikides – näiteks tegutses Ungaris 1999. aasta septembri seisuga 39 pensionifondi ja Poolas 2000. aasta aprilli seisuga 21 pensionifondi (Fultz, Ruck 2001). Eelkõige kõrgete administreerimiskulutuste tõttu on siiski aastaks 2004 prognoositud, et mõlemas nimetatud riigis peaks pensionifondide arv vähenema ligikaudu kümneni. Tõenäoliselt seisab pensionifondide konsolideerumine ja turukontsentratsioon ees ka Eestis.

Vastupidiselt eelnimetatud siirderiikidele on Eestis liitumine pensionifondidega olnud seni aga suhteliselt tagasihoidlik – ehkki rahandusministeeriumi hinnangul prognoositi, et kohustusliku teise sambaga ühineb kuni 200 000 inimest, oli seisuga 31. mai 2002 ühinenud üksnes 37 000 inimest (Rahandusministeerium). Ehkki eksisteerib ka riigi garantii, näitab see sisuliselt seda, et avalikkus ei usalda pensionisüsteemi *funded* komponenti. Teistes siirderiikides ületas pensionifondidega liitunud inimeste arv oluliselt prognoositud – näiteks Poolas hinnati, et 1999. aasta lõpuks ühineb *funded* komponendiga 6 miljonit inimest, kuid ühines 10,6 miljonit inimest. Ungaris prognoositi 1998. aasta lõpuks 800 000 inimese ühinemist teise sambaga, reaalselt ühines koguni 1,4 miljonit (Fultz, Ruck 2001).

Pensionisüsteemide kulude analüüs siirderiikide lõikes

Võrreldes siirderiikide pensionisüsteeme omavahel, ilmneb, et üleminekumaade sotsiaalse kaitse süsteemid on nii oma finantseerimisallikate, kriteeriumite (näiteks pensioniiga) ja pensioni arvestamise aluste poolest erinevad. Samas võib aga peaaegu kõigi vaadeldud siirdemaade puhul (eranditeks üksnes Poola ja Sloveenia) täheldada, et suurem koormus pensionisüsteemi finantseerimisel on töödandjal, kelle makstava sotsiaalmaksu tase on reeglina üle 20%. Erinev on sotsiaalse kaitse süsteemide finantseerimisel ka riigi roll ? miinimumpensioni garanteerimisest (Poola) kogu süsteemi finantseerimiseks vahendite leidmiseni selles ulatuses, mida muud allikad ei kata (enamikus üleminekuriikides) (Data-base of...).

Riigi pensionisüsteemi kulude analüüsi üheks osaks on pensionikulude ja nende osakaalu (%-na SKT-st) dünaamika analüüs. Vastavad andmed näiteks Eesti kohta on esitatud joonisel 1.

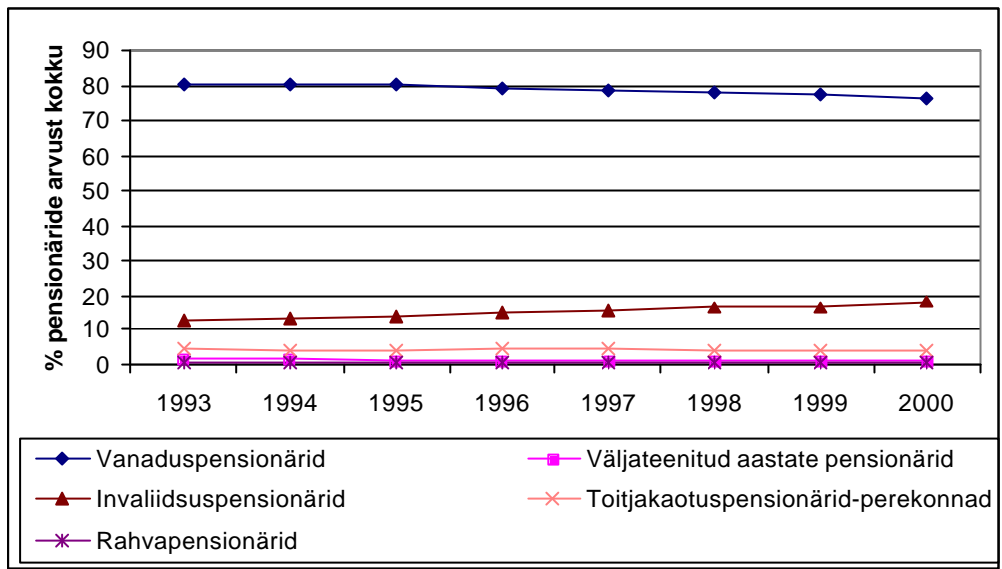
Joonis 1. Pensionikulutuste ja sealhulgas vanaduspensionidele tehtavate kulutuste osakaal SKT-st Eestis ajavahemikul 1985–2000.

Allikas: autorite arvutused allika Eesti Sotsiaalkindlustusamet... 2002 põhjal.

Pensionikulutuste osatähtsus sisemajanduse kogutoodangus on Eestis üleminekuperioodi vältel tervikuna kasvanud (4,9%-lt 1991. aastal 7,6%-le 2000. aastal). Sarnases tempos on kasvanud ka vanaduspensioni maksmisele tehtavate kulutuste osakaal. Tulemus on sellevõrra positiivsem, et üleminekuperioodi vältel on Eestis vanaduspensionäride arv vähenenud (võrreldes aastaid 1993 ja 2000 vastavalt 23 224 inimese ehk 3,7 protsendipunkti võrra) (vt. joonis 2). Seega jaotatakse suurem osa SKT-st väiksema arvu vanaduspensionäride vahel. Oluliselt on käsitatud ajavahemikul suurenenud invaliiduspensionäride arv. Sellise tendentsi põhjuseks on eeskätt Eestis valitsev madal elu- ja töökvaliteet. Samas mängivad invaliiduspensioni taotlemisel olulist rolli ka invaliidusgrupi määramisega kaasnenud suhteliselt ulatuslikud soodustused (ravimi- ja transpordisoodustused).

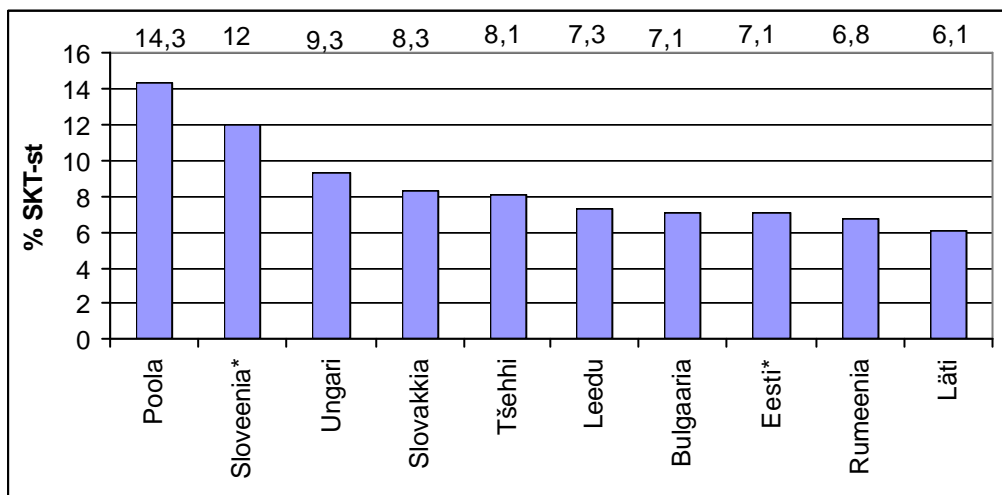
Samas on Eesti pensionikulude osatähtsus, võrreldes teiste Kesk- ja Ida-Euroopa siirderiikidega, keskmisest madalamal tasemel (vt. joonis 3). Reeglina teevad kõrgema majandusliku arengutasemega riigid (kõrgem SKT *per capita*) rohkem kulutusi sotsiaalsele kaitsele. Neis riikides on saavutatud kõrgem tase sotsiaalsete väärtuste tunnetamises. Siirderiikidest on need Poola, Ungari ja Sloveenia, kus pensionikulutuste osakaal SKT-st on suhteliselt suurem. On üllatuslik, et Eesti kui samuti suhteliselt kõrge SKT tootmise (*per capita*) tasemega riik ei

kuulu siia gruppi. Eesti ühiskonnas on sotsiaalsed väärtused majanduslikest madalamale tasemele asetatud.

Joonis 2. Pensionäride jaotus eri pensioniliikide lõikes Eestis aastatel 1993–2000.

Allikas: autorite arvutused allika Eesti Sotsiaalkindlustusamet... 2002 põhjal.

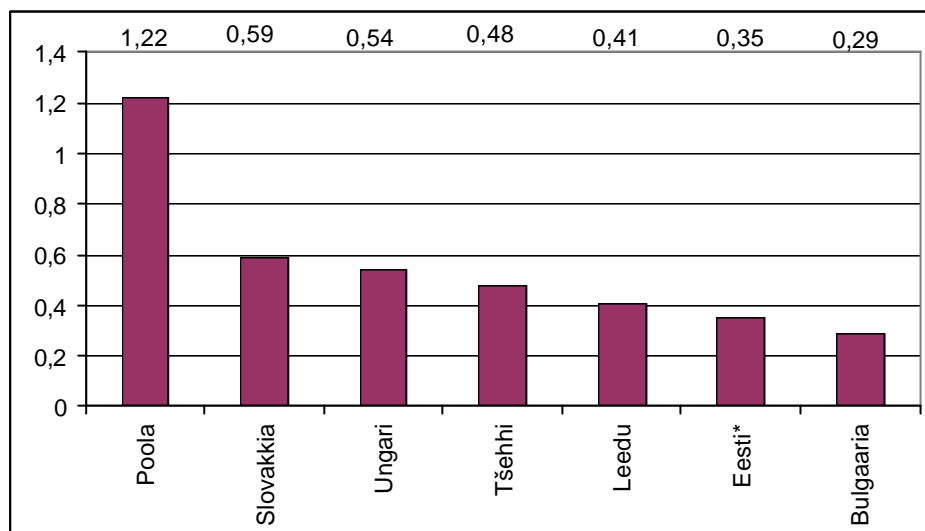

Joonis 3. Pensionikulutuste osakaal SKT-st (%-des) siirderiikides 1996. aastal.

Märkus: * 1998. aasta andmetel.

Allikas: koostatud autorite poolt allikate Social protection: expenditure... 2001, lk. 6; OECD Database 1999 alusel.

Samas on pensionäride hulk riikide lõikes erinev ning seetõttu tuleks kaasata analüüsi ka pensionäride osakaal kogurahvastiku suhtes. Kui võrrelda, kui palju kulutatakse pensioniteks siirderiikides pensionäride osakaalu kohta (vt. joonis 4), on erinevused veelgi suuremad. Pensionikulutuste tase nii tervikuna kui ka pensionäride osakaalu kogurahvastikus arvestades on Eestis võrreldes teiste edukamate siirdemaadega väga madalal tasemel ning seega võib siinkohal väita, et inimestele sotsiaalse kaitse tagamise asemel on Eestis suunatud ressursid pigem majanduse edendamiseks.

Joonis 5. Pensionikulutuste osakaal SKT-s (%-des) siirderiikides 1996. aastal pensionäride osakaalu arvestades (suhteliselt võetuna 1% pensionäride kohta).

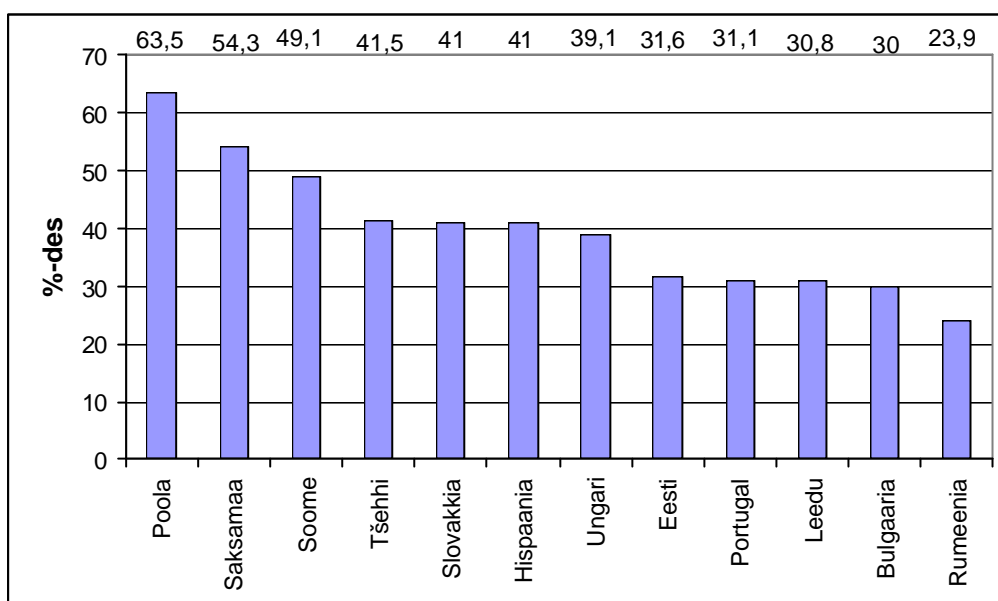
Märkus: * 1998. aasta andmetel.

Allikas: koostatud autorite poolt allikate *Social protection: expenditure... 2001*, lk 6; *OECD Database 1999 ja International Labour... 2000* alusel.

Mõlemal joonisel eristub teistest siirderiikidest Poola, kus pensionikulutusteks tervikuna makstakse nii suhteliselt suur osa SKT-st kui ka suhteliselt palju arvestatuna 1% pensionäride kohta. Seejuures on pensionikulutuste osatähtsus SKT-st Poolas suurem isegi enamikust Euroopa Liidu “heaoluriikidest” (vt. ka joonised 7 ja 8).

Eesti positsioon siirderiikide ja ka Euroopa Liidu liikmesriikide hulgas on samuti halb, analüüsidest keskmise pensioni suhet keskmisesse brutopalka (vt. joonis 6). 1996. aastal oli keskmise pensioni ja brutopalka suhe Eestis kõrgem üksnes vastavast suhtest Bulgaarias, Leedus, Rumeenias ja Portugalis. Arvestades füüsilise isiku tulumaksu suhteliselt madalamat taset Eestis võrreldes teiste riikidega oli Eesti olukord keskmise pensioni ja keskmise netopalka suhte alusel veelgi halvem. 1999. aastal oli keskmine vanaduspension Eestis tasemel üle 45% keskmisest netopalgast, ületades Euroopa Sotsiaalharta fikseeritud miini-

munumtasest? 40–60% keskmisest netopalgast. Inflatsiooni tõttu langes keskmise vanaduspensioni ja netopalgas suhe 2000. aasta jooksul aga 40% piirile ning 2001. aastaks prognoositi keskmise vanaduspensioni tasemeks 36,5%, mis on allpool Euroopa Sotsiaalharta miinimumtasest.

Joonis 6. Keskmise pensioni suhe keskmisesse brutopalka 1996. aastal valitud siirde-
maades ja Euroopa Liidu liikmesriikides.

Allikas: *International Labour...* 2000.

Kokkuvõttes võib öelda, et siirderiikides (erandiks üksnes Poola ja teatud mõõndusega ka Ungari ja Sloveenia) pole ühiskonna sotsiaalset dimensiooni riigi majandusliku arenguga tasakaalustatult edendatud. Erinevused sissetulekute tasemelt elanikkonnagruppide lõikes on suurenenud ning võrreldes keskmise brutopalgaga on keskmine pension näiteks Eestis praegu alla Euroopa Sotsiaalharta sätestatud miinimumtasest. Kui üleminekuperioodi alguses hinnati siirderiikide sotsiaalse kaitse süsteeme küll horisontaalselt efektiivseteks (sotsiaalse kaitse süsteem tagab rahaliste vahendite olemasolu kõigile, kes seda vajavad), kuid vertikaalselt ebaefektiivseks (süsteem laienes laiemale ringile kui ainult neile, kes seda vajasid (vt. Heinrich 1997), siis demograafilised tegurid ning üleminekuperioodi vältel toimunud *fully-funded* süsteemi sisseviimine on tõstatanud küsimuse ka horisontaalsest ebaefektiivsusest.

SIIRDERIIKIDE PENSIONISKEEMID VÕRDLUSES EUROOPA LIIDU LIIKMES- RIIKIDEGA NING TULEVIKUPERSPEKTIIVID

Ülevaade Euroopa Liidu liikmesmaade pensioni- süsteemidest ja kulutustest sotsiaalsele kaitsele

Nagu ka juba varem mainitud, on enamikus Euroopa Liidu liikmesmaades sotsiaalse kaitse süsteemides kesksel kohal PAYG põhimõte. Samas on pensioniskeemid oma ülesehituselt mitmekesised, kombineerides ka erasektori ressursse. Kohustuslikke täiendavaid pensioniskeeme rakendatakse Prantsusmaal, Hispaanias, Hollandis, Saksamaal, Taanis, Rootsis ja Suurbritannias, vabatahtlikud pensioniskeemid eksisteerivad Portugalis, Soomes (olles siiski küll väga väikese tähtsusega) ning Suurbritannias (*Social security and social integration database*, link *basic principles*). Samas on erinevus liikmesriikide lõikes näiteks pensioniea osas suhteliselt väike – valdavalt meestel 65 aastat ja naistel 60 aastat (*ibid*, link *legal retirement age*). Kui välja jätta Saksamaa ja Hollandi pensionisüsteemid, on kõikides EL-i liikmesriikide pensioniskeemides sisuliselt garanteeritud ka miinimumpension (*ibid*, link *minimum pension*).

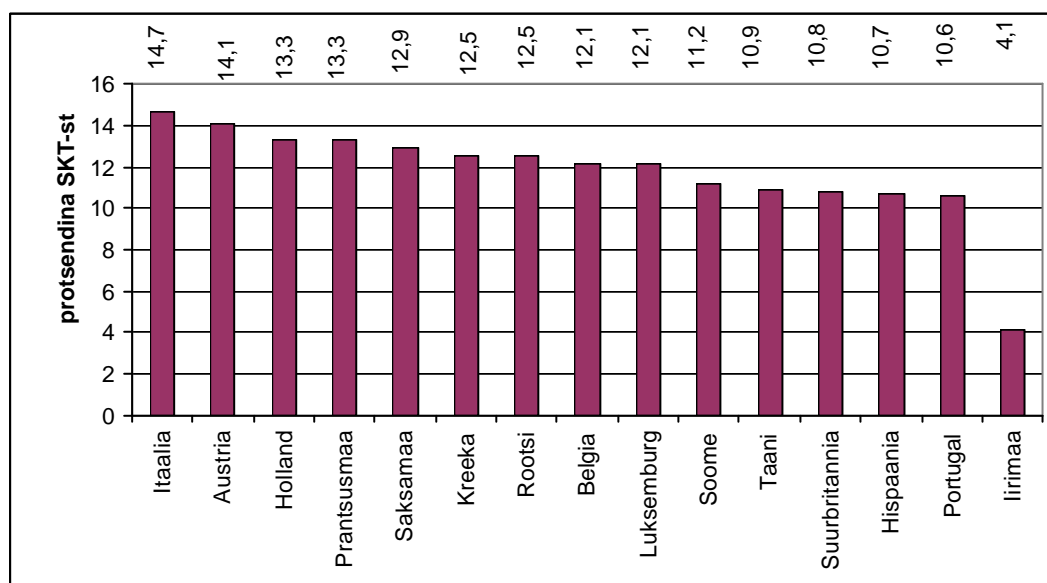
Pensionifondid võib jagada põhimõtteliselt kaheks – autonoomsed, tööandjast sõltumatud fondid, ning mitteautonoomsed, valdavalt tööandjate poolt administreeritud fondid. 1999. aasta seisuga olid autonoomsed fondid Saksamaal (39 233 fondi), Hispaanias (453 fondi), Soomes (146 fondi) ja Itaalias (216 fondi). Mitteautonoomsed fondid olid olemas ainult Austrias, Taanis, Prantsusmaal, Iirimaal ja Hollandis (Pension Funds: British...).

PAYG süsteemi muutmine ning kombineerimine *funded* süsteemiga EL-i liikmesriikide pensioniskeemides on olnud Euroopa Liidu liikmesmaade pensionisüsteemides juba toimunud reformide otsene tagajärg – näiteks viidi 1993. aastatel PAYG skeemi sisse muudatusi Prantsusmaal ja aastatel 1992–1995 Itaalias, 2000. aastal tehti Saksamaal mitmeid ettepanekuid pensionisüsteemi muutmiseks (PriceWaterhouseCoopers... 2001, lk 26). Borsch-Supani hinnangul vajab Saksamaa pensionisüsteem kindlasti ka edasisi reforme, kus võetaks arvesse samuti teiste riikide kogemusi pensioniskeemide muutmisel (Borsch-Supan 2002). Samuti on hinnatud, et just erasektori panusel põhineva komponendi edendamine võib pikaajalises perspektiivis anda tõuke kapitalitur-
gude arengule Saksamaal ja seeläbi terves Euroopas (PriceWaterhouseCoopers... 2000, lk. 27).

Euroopa Liidu liikmesriikide lõikes on valdavalt sotsiaalse kaitse süsteemi finantseerimisel suurem koormus tööandjal (Database of...). Samas võib üldise

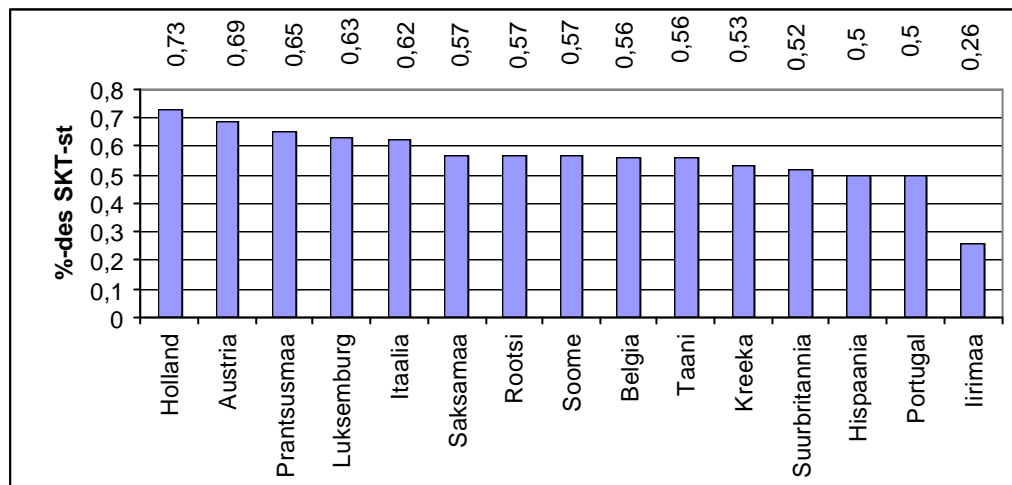
tendentsina täheldada, et sotsiaalse kaitse süsteemi finantseerimisel langeb nii tööandjate osatähtsus (näiteks 1990. a oli tööandjate osakaal sotsiaalse kaitse kulutuste finantseerimisel Euroopa Liidus tervikuna 42,5%, 1999. aastal aga 37,9%) kui ka kindlustatud isikute-töövõtjate osatähtsus (vastavalt 1990. aastal 24,6% ja 1999. aastal 22,7%) ning tõusevad valitsuse kulutused (vastavalt 1990. aastal 28,8% ning 1999. aastal 35,7%) (Social Protection... 2002, lk. 7).

Hoolimata tihedast majanduslikust integratsioonist (ühine väliskaubandus- ja põllumajanduspoliitika, ühine vääring ning majanduspoliitika senisest ulatuslikum harmoneerimine), rakendavad Euroopa Liidu liikmesriigid siiski erinevaid sotsiaalse kaitse süsteeme: traditsionaal-rudimentaarne süsteem (Kreekas, Hispaanias, Portugalis, Itaalias), liberaal-individualistlik süsteem (Iirimaal, teatud mööndustega Suurbritannias), konservatiiv-korporatiivne mudel (Saksamaal, Prantsusmaal, Belgias, Luksemburgis, Hollandis, Austria) ja sotsiaal-demokraatlik mudel (Soomes, Rootsis ja Taanis) (Introduction to...). Võrreldes pensionisüsteemi kulusid, on pensionimaksete osakaal SKT-st kõige suurem Itaalias (kui traditsionaal-rudimentaarse süsteemiga riigis) ning märkimisväärselt väiksem Iirimaal (ehk liberaal-individualistliku süsteemiga maal) (vt. joonis 4). Kui arvestada aga ka pensionäride osakaalu rahvastikus, ilmneb, et inimeste sotsiaalne kaitse on kõige ulatuslikum konservatiiv-korporatiivsetes riikides (vt. joonis 5).

Joonis 4. Kulutused pensionitele Euroopa Liidu liikmesriikides 1998. aastal (%-des SKT-st).

Allikas: *Social protection: expenditure... 2001, lk. 3.*

Joonis 5. Pensionikulutuste osakaal SKT-s (%-des) Euroopa Liidu liikmesriikides 1998. aastal pensionäride osakaalu kohta rahvastikus.

Allikas: koostatud autorite poolt allikate *Social protection: expenditure...* 2001, lk. 6; *OECD Database...* 1999 ja *International Labour...* 2000 alusel.

Seega ei ole Euroopas liikmesriikide sotsiaalseid süsteeme harmoneeritud ning kehtib nn süsteemide konkurentsi printsiip, millest lähtuvalt kujuneb efektiivne süsteem välja rahvuslike otsinguprotsesside, kogemuste ja poliitiliste otsustuste tulemusena. Euroopa integratsiooni kontekstis toetub “süsteemide konkurentsi” printsiip sotsiaalpoliitika käsitlusest lähtudes põhimõttele, et liikmesriigid rakendavad rahvuslikku sotsiaalpoliitikat, mis kajastab nende poliitilisi, ideoloogilisi, majanduslikke ja ühiskondlikke erinevusi. Sellest tulenevalt on samuti erinevad liikmesriikide sotsiaalpoliitilised eesmärgid ja sotsiaalse kaitse kulutuste ulatus. Erinevuste likvideerimine sotsiaalpoliitikate harmoneerimisel võib kahjustada nii üldisi konkurentsitingimusi kui ka ressursside paigutust.

Praegu puudub seega otsene sund selleks, et Euroopa Liidu idalaienduse korral peaksid Kesk- ja Ida-Euroopa riigid harmoneerima oma sotsiaalse kaitse süsteemid Euroopa Liidu liikmesriikide omadega. Küll aga peaks siirderiigid selles kontekstis suurendama kulutusi sotsiaalsele kaitsele (ka kulutusi pensionile), mis võrreldes Euroopa Liidu keskmisega on oluliselt madalamad. Nimelt loob ulatuslik erinevus palgatasemetes ja sotsiaalse kaitse osas EL-i ning Kesk- ja Ida-Euroopa regioonis, rakendades isikute ja teenuste piiranguteta liikumise põhimõtet, otsese ajendi siirdemaade tööjõu liikumiseks Euroopa Liidu kõrgema sissetulekutega liikmesriikidesse. Migratsiooni päritoluriigi jaoks tähendab see muuhulgas ohtu kaotada kõrgelt kvalifitseeritud tööjõud ning jääda ilma maksudest saadavatest tuludest. Migratsiooni sihtriigi (ehk antud kontekstis Euroopa Liidu kõrgema sissetulekutasemega liikmesmaade) seisukohalt kaasnevad migratsiooniga järgmised negatiivsed tagajärjed: konkurentsi tihenemine tööturul ning eluasemeturul, muutused riigi etnilises ja isegi poliitilises struktuuris vms.

Seega ei tohiks nendest aspektidest lähtudes siirdemaade madalad kulutused sotsiaalsele kaitsele vastata idalaienduse kummagi osapoole huvidele.

Siiski tuleb silmas pidada seda, et suurendades kulutusi sotsiaalsele kaitsele (ja ka palgataset), võib see halvendada siirderiikide konkurentsipositsiooni ettevõtte asukohapaigutuse osas. Probleemi süvendab veelgi asjaolu, et sotsiaalse kaitse kulutuste suurendamine tähendab siirdemaade niigi nappide ressursside kasutamist viisil, mis ei anna majandusele kiiret positiivset efekti.

Hinnang siirderiikide senisele pensionipoliitikale ja pensioniskeemidele

Vaieldamatult suur muudatus on pensioni mitmesambaline ülesehitus ning erasektoril põhineva komponendi kaasamine Kesk- ja Ida-Euroopa üleminekuriikide pensioniskeemidesse. Turumajanduse tingimustes on ka selline lähenemiskiivus mõeldav. Siiski räägivad mitmed argumendid selle poolt, et pensionäridele inimväärse sissetuleku tagamiseks ei piisa üksnes erasektori kaasamisest. Omavastutusel pensionikindlustus saab aidata üksnes kõrgema sissetulekuga inimesi. Ülesanne tagada solidaarsuspõhimõte lasub riiklikul pensionipoliitikal. Järgnevalt analüüsitakse neid aspekte Eesti pensionipoliitika näitel.

2000. aastal Riigikogus vastu võetud pensionikindlustuse seaduse paranduse kohaselt mindi Eestis üle pensionite indekseerimisele. Uue korra mõju siinsete pensionäride olukorrale sõltub eelkõige kahest asjaolust:

- millist pensionitaset indekseeritakse;
- millise koefitsiendiga pension indekseeritakse.

1999. aastal oli keskmine vanaduspension Eestis tasemel üle 45% keskmisest netopalgast. 2001. aastaks prognoositi keskmise vanaduspensioni tasemeks aga 36,5% keskmisest netopalgast. Et indekseerimisel lähtuti 2001. aasta tasemest, võib eeltoodut silmas pidades väita, et fikseeriti ebapiisav pensionitase. Samuti on problemaatiline fikseeritud indekseerimiskoefitsient, mille väärtuseks on aritmeetiline keskmine tarbijahinnaindeksi ja sotsiaalmaksu laekumise aastasest kasvust. Situatsioonis, kus palga (ja seetõttu ka sotsiaalmaksu) osatähtsus SKT-s pidevalt väheneb, kahjustab selline indekseerimine pensionäride olukorda.

Sellise skeemi abil soovitakse säästa rahalisi vahendeid katmaks pensionikindlustuse teise samba sisseviimise kulusid, mis aga tähendab seda, et ajavahemikul 2002–2005 laekuvast sotsiaalkindlustusmaksust jagatakse aastas ümber ca 300 miljonit kuni 1,5 miljardit Eesti krooni pensionikindlustuse fondidesse praeguste pensionäride arvel. Viiendik (4%) kogumispensioni süsteemiga ühinenud inimeste sotsiaalmaksust suunatakse riiklikust solidaarsuspensioni süsteemist kogumispensioni süsteemi. Sellega aga rikutakse põlvkondadevahelist solidaarsuspõhimõtet vanaduspensionite maksmisel.

Probleemid seoses riigi rolliga sotsiaalse kaitse kulutuste finantseerimisel ning mitmesambalise pensionisüsteemi kasutamise ei ole ilmnenud üksnes siirderiikides. Näiteks Ameerika Ühendriikides on probleemiks suur ja kasvav defitsiit sotsiaalse kaitse kulutuste riiklikul finantseerimisel. Defitsiidi vähendamise võimaluseks oleks võtta laenu, kuid probleemiks võib saada võimalik maksukoormuse tõus tulevikus laenude tagasimaksmiseks. Tõenäoliselt vähenevad demograafilise situatsiooni tõttu ka rahalised vahendid PAYG süsteemi kaudu. Kui 1980-ndatel aastatel töötas ühe pensionäri kohta 5 inimest, siis 2050. aastaks prognoositakse selleks 2 töötajat ühe pensionäri kohta (Miller 1995). Euroopa arenenud riikides (näiteks Saksamaal) on juba praegu suureks probleemiks pensionäride suur osakaal kogurahvastikus, mis näiteks 40 aasta perspektiivis suureneb veelgi (vt. lisa 1). Ulatusliku sotsiaalse kaitse süsteemi finantseerimisega on aga raskusi juba praegu. Euroopa Informatsiooniteenistuse raporti kohaselt ületasid juba 1999. aastal riikliku pensioniskeemi raames tehtavad väljamaksed süsteemi laekunud maksutulud Taanis, Saksamaal, Hollandis ja Suurbritannias (Pension Funds: British... 1999). Eelnevaga analoogne tendents ilmneb ka Eestis – 1992. aastal oli töötajate ja pensionäride suhtarv 2,0, 1998. aastal aga juba 1,63 (Rahandusministeerium...). Samas on siin põhjuseks pigem töökohtade arvu hüppeline vähenemine nimetatud ajavahemikul.

Kuna pensionäride osakaal kogurahvastikus suureneb aga pikaajalises perspektiivis ka Kesk- ja Ida-Euroopa riikides (vt. lisa 1), siis peaksid siirdemaad juba praegu arvestama arenenud sotsiaalse kaitse süsteemidega riikides ilmnenud tendentsidega. Seega eeldab efektiivse ja pensionäridele inimväärse elu tagava pensioniskeemi väljatöötamine lisaks sotsiaalse kaitse kulutuste suurendamisele siiski ka, et tehtaks muudatusi pensionipoliitikas ja -süsteemides. Ennekõike peab veel kord rõhutama, et mitmesambaline pensionisüsteem realiseerub ainult siis, kui seda toetavad tugev ning arenev majanduskeskkond, funktsioneeriv finantsturg ning haldussuutlikkus, millest kahe viimase aspekti osas esineb siirderiikides veel puudujääke. Tõenäoliselt just nendest kriteeriumitest lähtudes tõdes Maailmapank oma uurimuses, et peale Poola, Läti ja Ungari ei ole teised üleminekumaad võimelised toimivat mitmesambalist pensioniskeemi üles ehitama (vt. Balancing Protection... 2000). Seetõttu on vaja paralleelselt täiendavate vahendite kaasamisega pensioniskeemidesse leida vahendeid ka majanduse jätkuvaks edendamiseks.

Samuti tuleb täpselt selgeks teha, milline on riigi roll sellises pensioniskeemis eelkõige pensionite garanteerijana teise samba raames. Eriti oluline on seda selgitada ka just madala sissetulekuga elanikkonnakihtide hulgas. Vaieldamatult oluline on kasutada pensionisüsteemi ümberkujundamisel sellist poliitikat, mis ei rikuks põlvkondadevahelist solidaarsuspõhimõtet.

Eesti pensionisüsteemi tulevik Euroopa Liidu tulevikustsenaariumitest lähtuvalt

Euroopa tulevikuvisioni kujundamisel mängib tähtsat rolli Euroopa Liidu võimalik ittalaienemine, sest uute liikmesriikide lisandumine muudab EL-i just majanduslikust aspektist oluliselt heterogeensemaks. Idalaiendusega kaasneb süvenev ebahütlus majanduslikus arengutasemes ja see raskendab Euroopa Liidu ühtse tulevikuvisioni ja arengustrateegia väljatöötamist. Liidu laiendamise madalama majandusliku arengutasemega riikide ühinemise teel muudab raskemaks integratsiooni süvenemise EL-is, sest uute liikmesriikide majandus ei suuda kanda täiendavat sotsiaalset, keskkonnaalast või sõjalis-poliitilist koormust, vanad liikmesriigid aga ei taha uute eest makstes oma majanduse konkurentsivõimet kahjustada. Ilma seda vastuolu lahendamata jäävad Euroopa Liidu kavandatavad arengustrateegiad majandusliku baasita ja manduvad reaalse katteta poliitilisteks deklaratsioonideks.

Samas on üheks eelduseks see, et Euroopa Liidu idalaienduse oleks edukas, oskus leida EL-i sotsiaalsete põhiprintsiipide täitmise hindamiseks kompromisskriteeriumid, mis konkurentsitingimuste absoluuttaseme võrdsustamise nõude asemel võrdsustaksid eri riikide ettevõtetele avaldatava konkurentsivõime. Nõudes mitu korda madalama sissetulekute tasemega KIE riikidelt sotsiaalsete ja keskkonnaalaste standardite viimist EL-i tasemele (nn. harmoneerimise nõue), tähendaks nõuda neilt integratsiooni eeldusena majandusliku arengutaseme olulist lähendamist EL-i riikide keskmisele tasemele. Selline nõue muudaks liitu astumise enamikule KIE riikidest sisuliselt võimatuks. Seega tuleks sotsiaalse turvalisuse, tervishoiu, keskkonnakaitse jt. nõuete EL-i tasemele viimise asemel leppida kokku vastavate kulutuste osatähtsuse SKT-s viimises liidu (keskmisele) tasemele. See tähendaks juba isegi murrangulist pööret Euroopa Liidu poliitikas KIE riikide suhtes, sest seni on liidu majanduspoliitika (eksporditoetused ja impordipiirangud) suunatud oma ettevõtetele keskmisest paremate konkurentsitingimuste loomisele. EL-i praegused liikmesriigid ei lase oma ettevõtetele aga kindlasti peale suruda halvemust konkurentsitingimustes. KIE riikidel pole mõtet loota, et kui nad on astunud arenenud tööstusriikide seltskonda, lubatakse neil maksu-, eelarve-, keskkonna- ja sotsiaalpoliitikas käituda vaese arengumaana.

Euroopa Liidu liikmesriikide võimaluste ja huvide heterogeensusest tulenevalt on nende vaated tulevikuarengutele vägagi erinevad. Välja on pakutud Euroopa integratsiooni alternatiivsed arengustsenaariumid. Ühtse visioonini jõudmiseks tuleb eelkõige lahendada arengu majandusliku baasi konsolideerimisega seotud probleemid.

Majanduslikust aspektist on Euroopa erinevate arenguvisionide hulgas huvitavaimad nn. konkureeriva Euroopa (*Competitive Europe*) ja nn. *Golden Triangle* stsenaariumid, mille kohaselt pärast liidu laiendamist itta tagavad EL-is jätkuva ja

stabiilse majanduskasvu avanevad turud, ranged konkurentsi järelevalvet teostavad institutsioonid ning tehnoloogilised uuendused (Towards a Common... 2000; PricewaterhouseCoopers... 2001). Vaieldamatult oleks majanduspoliitiliste konkurentsitingimuste võrdsustumine siirderiikide huvides. Arvestades aga KIE riikide kaubandusbilansi defitsiidi võimalikke põhjusi (ebapiisav nõudlus EL-is siirderiikide toodetele, eurostandardite ülevõtmisega kaasnevad probleemid, informatsioonilised ja infrastruktuursed barjäärid), ei pruugi tagada ühine mine EL-iga siirderiikidele otsest majanduslikku kasu. Kuivõrd nimetatud stsenaariumid prognoosivad regionaalsete majanduslike erinevuste jätkuvat suurenemist liikmesriikide vahel, siis on integratsioonis kandev roll hoopiski sotsiaalse ja regionaalpoliitikal – vähekindlustatud elanikkonnakihtide toetamine ning ülekanded põllumajandus- ja struktuurifondidest. Kui EL-i toetus ei laiene mõnes valdkonnas KIE kandidaatriikidele täies ulatuses, siis tähendaks see ikkagi konkurentsitingimuste mittevõrdsustumist ja arenguerinevuste säilimist (halvimal juhul koguni suurenemist).

Konkreetselt sotsiaalse dimensiooni seisukohast on oluline tuua välja ka triumfeeriva turu (*triumphant markets*) stsenaarium, mille kohaselt oleks Euroopa Liidu positsioon tulevikus maailmamajanduses tugev, kuid pideva ja stabiilse majanduskasvu saavutamiseks fikseeritakse madalamal tasemel sotsiaalsed ja keskkonnavalased standardid (Bertrand *et al.* 1999). Selline variant oleks siirderiikide jaoks mõnes mõttes soodne, sest mahajäämus EL-i standarditest hinnatakse väiksemaks. Seeläbi kaotaks siirdemaade ühinemisel EL-iga oluliselt teravust sotsiaalse dumpingu probleem. Selle stsenaariumi realiseerumine on aga vähetõenäoline suurte huvigruppide vastuseisu tõttu.

KOKKUVÕTE

Käesolevas brošüüris analüüsiti muutusi siirderiikide pensionisüsteemides üleminekuprotsessi vältel ning hinnati praegu rakendatavate pensionisüsteemide majanduslikke aspekte ja tulevikuperspektiive. Riigi sotsiaalpoliitika eesmärgiks on ühiskonna riskigruppide (vanade inimeste, puudega inimeste, toitja kaotanute, lasterikaste perede jt.) toetamine, jaotades ümber laekunud maksutulu. Seejuures domineerivad sotsiaalse kaitse kulutuste struktuuris kulutused pensionitele (eelkõige vanaduspensionile). Pensionisüsteem täidab seejuures riskide leevendamisel kolme eesmärgi: ümberjaotus, säästmisvõimaluse loomine ning kindlustus sissetulekušokkide vastu.

Kesk- ja Ida-Euroopa riikides plaanimajanduse tingimustes PAYG (*pay-as-you-go*) põhimõttel eksisteerinud pensionisüsteemid kandsid endas üksnes ümberjaotavat funktsiooni. Majanduses siirdeprotsessiga kaasnevate muutuste tõttu ei olnud pensionisüsteemide toimimine endistel alustel aga enam võimalik. Seetõttu kaasati näiteks Ungari, Poola ja Läti pensioniskeemidesse (vastavalt jaanuaris 1998, jaanuaris 1999 ja juulis 2001) ka säästev komponent (erasektoril põhinev kohustuslik nn. teine samm) ja kindlustunnet loov komponent (erasektoril põhinev vabatahtlik nn. kolmas samm). Eestis rakendus pensionifondide jõustumise seadusega alates 1. augustist 1998. a. pensionisüsteemi kolmas samm. Alates 1. aprillist 2000. a. jõustus riikliku pensionikindlustuse seadus (nn. esimene samm). Teine, kohustuslik samm hakkas funktsioneerima alates 1. juulist 2002.

Samas on pensionikulutuste tase (osakaaluna SKT-st tervikuna ning osakaaluna SKT-st 1% pensionäride kohta) Eestis võrreldes nii teiste siirdemaade kui ka Euroopa Liidu liikmesriikidega väga madal. Madal on ka keskmise vanaduspensioni ja keskmise brutopalgaga suhe. Seega võib väita, et inimestele sotsiaalse kaitse tagamise asemel on Eestis suunatud ressursid pigem majanduse edendamiseks. Seda eesmärki näib endas kandvat ka Eesti pensionisüsteemi reform. Pensionisüsteemi ülesehitamisel kolmele sambale tuginedes on juba praegu rikutud põlvkondadevahelist solidaarsuspõhimõtet vanaduspensionide maksmisega ja raskendatud praeguste pensionäride majanduslikku olukorda. Kolmesambaline pensioniskeem ei paku aga mitmete praegu veel lahenduseta küsimuste tõttu kindlustunnet ka tulevastele pensionäridele. Efektivse ja pensionäridele inimväärse elu tagava pensioniskeemi väljatöötamine eeldab Eestis seega kulutuste suurendamist sotsiaalsele kaitsele ning samuti muutusi pensionipoliitikas ja -süsteemis. Mitmesambaline pensionisüsteem realiseerub ainult siis, kui seda toetavad tugev ning arenev majanduskeskkond, funktsioneeriv finantsturg ning haldussuutlikkus, millest kahe viimase aspekti osas esineb aga olulisi puudujääke. Seetõttu on lisaks täiendavate vahendite kaasamisele pensioniskeemidesse vaja leida vahendeid ka majanduse jätkuvaks edendamiseks.

KIRJANDUS

Andrews, E. S., Rashid, M. The Financing of Pension Systems in Central and Eastern Europe. An Overview of Major Trends and their Determinants 1990–1993. World Bank Technical Paper, 1996, nr. 254.

Augusztinovics, M. Pension systems and reforms in the Transition Countries. 1999.

Balancing Protection and Opportunity: A Strategy for Social Protection in Transition Economies. The World Bank Social Protection Discussion Paper. 2000, mai.

Bertrand, J., Gibbons, H. How Flexible Should Europe Be? Centre for European Reform. [http://www.cer.org.uk/wp/n_327.html].

Borsch-Supan, A. Germany: A Public Pension System under Siege. 2002. [<http://www.res.org/media/supan.htm>].

Database of Social Systems.

[<http://www.ssa.gov/statistics/ssptw/1999/English/index.html>].

Eamets, R. Eesti tööturg ja tööpoliitika Euroopa Liitu integreerumisel. Euroopa Kolledži Loengud, 2000, vihik nr. 1, 43 lk.

Eatwell, J. The Anatomy of the Pensions “Crisis”. 1999. [http://www.unece.org/ead/pub/993/993_4.pdf].

Eesti Statistikaameti andmed.

Feldstein, M. Transition to a fully funded pension system: five economic issues. NBER Working Paper Series, 1997, nr. 6149, august, 26 lk.

Fultz, E., Ruck, M. Pension reform in Central and Eastern Europe: Emerging issues and patterns. International Labour Review, 2001, vol. 140, nr. 1, lk. 19–41.

Heinrich, G. Pension Reforms in Central and Eastern Europe: Yet Another Transition. Centre for Economic Reform and Transformation, 1997, veebruar. [<http://www.hw.ac.uk/ecoWWW/cert/certwpa.htm>].

Holzmann, R., Jorgensen, S. A new conceptual framework for Social Protection and beyond. The World Bank Social Protection Discussion Paper. 2000, veebruar, nr. 0006.

International Labour Organisation. Cost of Social Security. World Labour Report 2000.

International Patterns of Pension Provisions. Palacios and Pallares-Miralles, 2000.

Introduction to the European Union Social Policy.

Janczewska, A. Poland looks for Partners: Pension Reform. 2000. [<http://www.mac.doc.gov/eebic/pub/plfp/398/pension.html>].

Miller, P. J. High Cost of Being Fair. [<http://woodrow.mpls.frb.us/pubs/ar/ar1993.html>].

McMorrow, K., Roeger, W. EU pension reform – An overview of the debate and an empirical assessment of the main policy reform options. European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2002, jaanuar, nr. 162. [http://europa.eu.int/comm/economy_finance].

OECD Database 1999.

- Pension Funds: British pay most for old age pensions. European Report, 1999, 26 juuni.
- Pensionikeskus – kui palju on 2+4 ehk mis on kogumispension?
[<http://www.pensionikeskus.ee/et/kodanikule/fondid>].
- PricewaterhouseCoopers European Economic Outlook. 2001, jaanuar.
- PricewaterhouseCoopers European Economic Outlook. 2000, september.
- Rahandusministeerium. Ministeeriumi üldinfo. Abiks: Pensionireformist.
[<http://www.fin.ee/pages.php/01071307,350>]
- Riigikogu MSI osakonna teaduri T. Mängeli andmed.
- Social Protection in Estonia: handbook and dictionary. Tallinn: Ministry of Social Affairs, 1998, 150 lk.
- Social Protection in Europe. Statistics in Focus, 2002, nr. 1, teema nr. 3, 8 lk.
- Social protection: expenditure on pensions. Statistics in Focus. Population and Social Conditions, 2001, nr. 9, teema nr. 3, 8 lk.
- Social security and social integration database.
[http://europa.eu.int/comm/employment_social/missoc2000/missoc_117_en.htm].
- Sotsiaalkindlustusamet. Andmed päringujärgselt. 2002.
- Thompson, L. H.** Forging a new consensus on pensions. 1999.
[http://www.unece.org/ead/pub/993/993_3.pdf].
- Towards a Common Future. 2000. Edited by Andersen Consulting.
[http://www.accenture.com/xdoc/en/ideas/perspect/Towards_a_Common_Future.pdf].
- Uthoff, A.** Forging a new consensus on pensions: a Latin American perspective. 1999.
[http://www.unece.org/ead/pub/993/993_3.pdf].
- Van der Heijden, E., Nelissen, J., Verbon, H.** Altruism and Fairness in a public Pension System. The World Bank Social Protection Discussion Paper. 1994, 22 lk.
- World Bank. World Bank in Pensions. [<http://wbln0018.worldbank.org/>].

Üle 60-aastaste inimeste osakaal kogurahvastikust Euroopa Liidu liikmesriikides ning Kesk- ja Ida-Euroopa riikides
1995. aastal ja 2000. aastal ning selle prognoos aastateks 2005–2040
(% kogurahvastikust)

Riik	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040
Austria	19,2	20,5	21,7	23,3	25,1	27,9	31,5	34,7	36,0	36,2
Belgia	21,1	21,6	22,1	23,9	25,8	28,2	30,8	32,6	33,3	33,4
Taani	19,6	19,5	20,8	23,0	24,6	26,1	27,8	29,3	30,2	30,2
Soome	18,9	19,6	21,0	24,3	26,9	28,9	30,4	31,1	30,6	30,5
Prantsusmaa	20,2	20,4	20,5	22,5	24,6	26,5	28,4	30,0	31,1	31,5
Saksamaa	20,6	22,7	24,1	25,1	27,0	29,6	33,1	36,3	37,4	37,6
Kreeka	22,1	23,7	24,2	25,5	26,8	28,5	30,2	32,6	34,7	36,6
Iirimaa	15,2	15,5	16,0	17,4	18,8	20,2	21,3	22,3	24,3	26,7
Itaalia	21,8	23,6	24,5	26,1	27,6	29,6	32,5	35,6	38,1	39,2
Luksemburg	19,0	19,2	19,6	21,0	23,3	25,5	27,3	29,5	31,1	31,5
Holland	17,7	18,3	19,5	22,3	24,7	27,3	30,1	32,5	33,6	33,4
Portugal	21,0	21,0	20,6	21,2	22,5	24,4	27,2	29,8	32,2	34,0
Hispaania	20,5	21,1	21,6	22,8	24,2	26,4	29,4	32,6	35,7	38,1
Rootsi	21,9	22,1	23,6	25,9	27,6	29,0	30,5	31,8	32,4	32,2
Suurbritannia	20,7	20,8	21,6	23,3	24,7	26,4	28,4	30,1	30,7	30,8
Bulgaaria	20,6	21,7	22,6	24,4	25,9	27,2	28,0	29,0	30,4	32,1
Tšehhi	17,3	17,7	19,4	22,6	25,5	27,1	28,4	29,5	31,8	34,5
Eesti	18,2	20,8	22,1	23,9	26,2	28,3	29,8	30,2	30,2	30,7
Ungari	19,3	19,5	20,2	21,5	23,8	25,2	25,3	26,1	27,7	29,8
Läti	18,6	20,9	22,2	23,3	24,7	26,8	28,5	29,5	30,2	30,5
Leedu	17,4	18,4	19,3	20,0	21,0	23,1	25,4	26,7	27,9	28,8
Poola	15,7	16,4	16,4	18,2	21,0	23,6	24,7	25,2	26,1	27,7
Rumeenia	17,2	18,5	18,5	19,2	20,9	22,4	22,7	25,4	27,5	29,9
Slovakkia	15,0	15,3	16,0	17,6	20,4	22,7	24,5	25,6	27,3	29,4
Sloveenia	17,5	19,1	20,6	22,3	25,2	28,0	30,3	32,3	33,6	35,2

Allikas: International Labour Organisation. Cost of Social Security. World Labour Report 2000.